

OZDOBA W ARCHITEKTURZE WIELORODZINNYCH DOMÓW DOSTĘPNYCH

W wielorodzinnych domach dostępnych istnieją ograniczone względami ekonomicznymi możliwości uwydatnienia walorów struktury budynku poprzez dobór odpowiednich materiałów i sposobów wykończenia elewacji. Efektywne wykorzystanie tych możliwości pozwala jednakże na kształtowanie wyrazistych pod względem formy i barwy budynków, a także na zastosowanie w nich malowideł ściennych i ornamentów.

Słowa kluczowe: mieszkalnictwo społeczne, kolor, malowidło, ornament

„Ozdoba” ma w języku polskim trzy znaczenia: „1. »to co ozdabia«, 2. »osoba lub rzecz, z których można być dumnym«, 3. »uwydatnienie piękna kogoś lub czegoś«” [1]. Niniejsze rozważania dotyczą każdego z nich, choć w zmienionej kolejności, odpowiadając najpierw na pytanie: jak uwydatnić piękno wielorodzinnego domu dostępnego [2] (znaczenie 3)? Następnie: za pomocą jakich środków (znaczenie 1)? Wreszcie: czy efekt tych działań może być powodem do dumy (znaczenie 2)?

Uwydatnienie piękna

W naturze mieszkalnictwa społecznego leży dążenie do minimalizowania kosztów budowy domów.

O ile więc – i wiele jest na to dowodów – da się zaprojektować wielorodzinny dom dostępny o pięknych proporcjach i znakomitym pod względem kompozycyjnym rozmieszczeniu okien, drzwi czy balkonów, o tyle możliwości uwydatnienia tych walorów, za pomocą wysokiej jakości materiałów i wyrafinowanych sposobów wykończenia elewacji, są zazwyczaj bardzo ograniczone.

To, co ozdabia

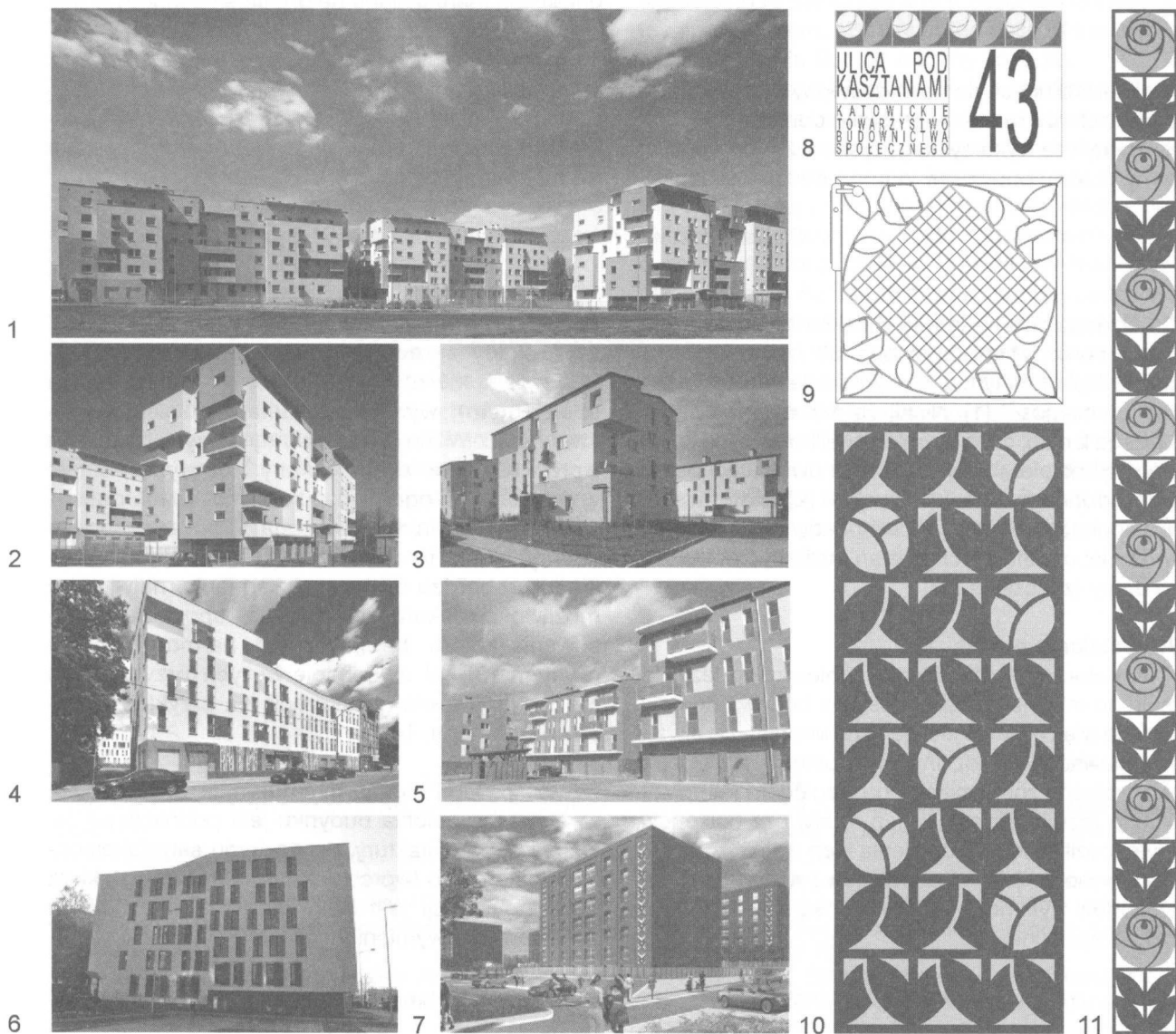
W praktyce oznacza to zastosowanie, powszechnego dziś w Polsce (nie tylko w budownictwie społecznym), wykończenia elewacji cienką warstwą tynku. W ten sposób do dyspozycji pozostaje wprawdzie tylko dobór faktury i barwy tynku, ale w ramach tych ograniczeń ilość możliwych rozwiązań jest nadal nieograniczona. Pomijając sprawę faktury, gdzie do wyboru są powierzchnie gładkie lub o bardzo drobnym uziarnieniu, największe możliwości dekoracyjne tkwią w sposobie zastosowania koloru, heraldycznym, harmonijnym lub czystym [3]. W dwóch pierwszych przypadkach można już mówić o dekoracji, na przykład w postaci ornamentu [4].

Rzecz, z której można być dumnym

Celem zdobienia budynku jest podniesienie jakości jego architektury, do poziomu satysfakcjonującego zarówno twórcę, jak i odbiorcę. Warunkiem owej satysfakcji jest świadome celu i umiejętne zastosowanie wymienionych powyżej środków [5].

* Pallado Jan, dr hab. inż. arch., prof. PŚI., Politechnika Śląska, Wydział Architektury, Katedra Projektowania Architektonicznego.

1-7. Wielorodzinne domy dostępne: 1,2 – przy ul. Marcinkowskiego w Katowicach 3 – przy ul. Przyzby w Krakowie 4 – przy ul. Dębowej w Katowicach 5 – przy ul. Szczęść Boże w Rudzie Śląskiej 6 – przy ul. Franciszkańskiej w Zabrzu 7 – przy ul. Sławka w Katowicach (fot. 1-5 Sz. Polański, fot. 6 A. Witeczek, wiz. 7 A. Nowakowska) 8-11. Motyw róży: 8 – 9 numer policyjny i furka do budynku przy ul. Pod Kasztanami w Katowicach 10 – ornament budynku przy ul. Franciszkańskiej w Zabrzu 11 – ornament budynku przy ul. Sławka w Katowicach

Wzorcowymi przykładami społecznego budownictwa mieszkaniowego, w którym zastosowano kolor w sposób czysty lub organiczną ornamentację z harmonijnym zastosowaniem barw, są m.in. berlińskie osiedla Bruno Tauta z lat 1913–1931: Falkenberg, Schillerpark, Hufeisensiedlung i Carl Legion, wpisane niedawno na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO. Modernistyczny paradygmat „obsesyjnej transparentności” [6] funkcji i konstrukcji został zanegowany dopiero w latach 60. XX wieku przez Roberta Venturiego i Denise Scott Brown. Zdaniem Dirka Meyhöfera: „Dziś (...) już nie można wyobrazić sobie architektury bez koloru. Jest on obecnie stosowany w precyzyjny i kontrolowany sposób zarówno we wnętrzach, jak i na powierzchniach architektonicznych” [7]. Wśród przykładów współczesnych czystym zastosowaniem koloru na uwagę zasługują projekty mieszkaniowe Otto Steidlego [8] oraz twórczość architektów meksykańskich, poczynając od Luisa Barragána. Jednym z dowodów rosnącej rangi koloru w architekturze, także mieszkaniowej, jest ogłoszenie przez World Architecture News nowego, cyklicznego konkursu, Colour in Architecture, którego pierwsza edycja miała miejsce na przełomie 2011 i 2012 roku.

Projekty i realizacje własne

W architekturze wielorodzinnych domów dostępnych możliwe są wszystkie wymienione wcześniej zastosowania koloru. Heraldyczny – identyfikujący, odwołujący się do treści symbolicznych albo po prostu operujący logotypem gminy lub organizacji mieszkaniowej; harmonijny – pełniący określoną funkcję w zestawie barw, wreszcie czysty, gdzie kolor sam w sobie stanowi ozdobę budynku.

Przykładem mogą być budynki zaprojektowane w ostatnich latach, pod moim kierunkiem jako głównego projektanta, dla gmin i nie nastawionych

na zysk organizacji mieszkaniowych. Współautorem wszystkich tych projektów jest architekt Aleksander Skupin.

W budynkach TBS osiedla Bulwary Rawy III w Katowicach (il. 1 i 2) rozróżnienie brył budynków podkreślono w sposób organiczny czterema kolorami tynku, uzyskując efekt przenikania białego korpusu budynku przez kolorowe prostopadłościany [9]. W Krakowie, w budynkach komunalnych przy ulicy Jana Kantego Przyzby (il. 3) zastosowano podobny zabieg w nieco mniejszym zakresie, eksponując przede wszystkim wysunięte tarasy i wsporniki. Budynek komunalny przy ulicy Dębowej w Katowicach (il. 4) [10] pokryto swobodnym układem stonowanych kolorystycznie prostokątów. Na niektórych z nich umieszczono motyw papierowego ptaka, który doczekał się różnych, nieraz zaskakujących interpretacji [11]. Budynki komunalne przy ulicy Szczęść Boże w Rudzie Śląskiej (il. 5) zostały pokryte czerwonym tynkiem i gotowymi płytami termoizolacyjnymi o zróżnicowanej barwie i ziarnistej fakturze. Modularność tego ornamentu symbolizuje, w przeskalowanej formie, wątek cegły, wszechobecnej w otaczającej zabudowie dziewiętnastowiecznych domów robotniczych. W domach przy ulicy Franciszkańskiej w Zabrze (rys. 6) swobodnemu układowi okien towarzyszy „różany” ornament (il. 10). Motyw róży, ulubionego kwiatu śląskich właścicieli domowych ogródków i działkowców, przewija się w moich projektach od dziesięciu lat. Po raz pierwszy zastosowałem go w zrealizowanym projekcie osiedla Giszowiec Kasztany w Katowicach [12] z lat 2002–2003 (il. 8 i 9), a ostatnio w opracowywanym obecnie projekcie budynków przy ulicy Sławka w Katowicach (rys. 7). Te proste, czerwone budynki, nawiązują do postindustrialnej architektury Górnego Śląska, a motyw róży (rys. 11) jest tu parafrazą słynnej mozaiki z budynku poczty w katowickim Nikiszowcu.

PRZYPISY

- [1] Według internetowego *Słownika języka polskiego PWN* [www.sjp.pwn.pl, dostęp: 18.05.2012, godz. 11:05].
- [2] Wielorodzinny dom dostępny to „dom wielorodzinny z mieszkaniami, których ograniczone koszty budowy i eksploatacji (...) sprawiają, iż są one dostępne dla gospodarstw domowych o przeciętnych dochodach”. Pallado J., *Architektura wielorodzinnych domów dostępnych*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2007, s. 195.
- [3] Według H. Read. za: B. Makowska, *Rola ornamentyki w architekturze do okresu modernizmu*, Politechnika Krakowska, Kraków 2008, s. 18.
- [4] Według internetowego wydania *Encyclopedia Britannica* ornament to każdy element dodany do strukturalnej formy w celu jej ozdobienia lub upiększenia. Mimetyczny ma znaczenie symboliczne, dodany – zdobiące, a organiczny odpowiada funkcji budynku i zastosowanym materiałom [www.britannica.com, dostęp: 18.05.2012, godz. 11:20].
- [5] Według B. C. Brolina ornament po pierwsze jest zamierzony, intencjonalny, tworzony świadomie; po drugie jest stosowany, aby zwiększyć atrakcyjność formy; po trzecie tworzy pewien wizualny porządek na formie, którą upiększa. Za: B. Makowska, *Rola ornamentyki w architekturze do okresu modernizmu*, Politechnika Krakowska, Kraków 2008, s. 11.
- [6] Według F. Moussavi, M. Kubo, *The Function of Ornament*, Harvard University – Graduate School of Design, Actar, Barcelona 2006, s. 6.

- [7] D. Meyhofer, *Colour is relative, colour is emotional*, [w:] *In Full colour. Recent Buildings and Interiors*, Verlaghaus Braun, Salenstein 2008, s. 6 i 7.
- [8] M.in. Theresienhöhe w Monachium, wioska olimpijska w Turynie czy osiedle przy drodze Fushi w Pekinie, zaprojektowane wspólnie z chińską grupą 9.3.
- [9] Ten zrealizowany projekt znalazł się na finałowej „długiej liście” 25 projektów z całego świata w konkursie *World Architecture News Colour in Architecture* w 2011 r. (Building blocks of life. Bulwary Rawy III Housing Estate, Katowice, Poland, „World Architecture News”, 03.10.2011r.)
- [10] Budynki przy ulicy Dębowej w Katowicach uzyskały wysoką rekomendację w konkursie *World Architecture News* w kategorii zabudowy mieszkaniowej w 2011 r. (Living colour. Debowa Housing Estate, Katowice, Poland, *World Architecture News*, 21.12.2010 r.)
- [11] W trakcie uroczystego oddania obiektu do użytku porównywano je do myśliwców F-16, których zakup przez Polskę był wówczas szeroko komentowany. Michał Buszek, w wypowiedzi dla Katowickiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego dostrzegł w nich rysunek lecących gołębi, które jego zdaniem nawiązywały do tragedii podczas targów katowickich (*Działalność Katowickiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego w latach 1996–2011*, KTBS, Katowice 2011, s. 7).
- [12] Zrealizowany projekt tego osiedla otrzymał Nagrodę III stopnia Ministra Transportu i Budownictwa w 2005 r.

BIBLIOGRAFIA

Building blocks of life. Bulwary Rawy III Housing Estate, Katowice, Poland, „World Architecture News”, 03.10.2011.

Działalność Katowickiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego w latach 1996–2011, KTBS, Katowice 2011.

Encyclopedia Britannica [www.britannica.com., dostęp: 18.05.2012, godz. 11:20].

Gage J., *Kolor i znaczenie. Sztuka, nauka i symbolika*, Universitas, Kraków 2010.

Housing Estate in Ruda Śląska, *Architecture News Plus Architecture & Design Magazine* [www.architectueneewsplus, dostęp 26.05.2012, godz. 15:25].

Living colour. Debowa Housing Estate, Katowice, Poland, *World Architecture News*, 21.12.2010.

Makowska B., *Rola ornamentyki w architekturze do okresu modernizmu*, Politechnika Krakowska, Kraków 2008.

Myhofer D., *Colour is relative, colour is emotional*, [w:] *In Full colour. Recent Buildings and Interiors*, Verlaghaus Braun, Salenstein 2008.

Moussavi F., Kubo M., *The Function of Ornament*, Harvard University – Graduate School of Design, Actar, Barcelona 2006.

Pallado J., *Architektura wielorodzinnych domów dostępnych*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2007.

Słownik języka polskiego PWN, [www.sjp.pwn.pl, dostęp: 18.05.2012, godz. 11:05].

Jan Pallado*

AN ORNAMENT IN THE ARCHITECTURE OF AFFORDABLE MULTI-FAMILY HOUSES

In affordable multi-family houses there are limitations in the scope of emphasizing the assets of a building structure by proper selection of materials and elevation finishing. The effective use of these possibilities enables however to shape bold buildings, as well as to apply wall paintings and ornaments to them.

Keywords: social housing, colour, painting, ornament

In the Polish language, "ornament" has three meanings: "1. 'decoration', 2. 'pride and joy', 3. 'emphasis upon beauty'." [1] The following ruminations concern each of them yet in a different order. We will search for answers to three questions: How to emphasize the beauty of an accessible multifamily house [2] (meaning 3)? What means should be used (meaning 1)? Can the effect of these activities fill us with pride (meaning 2)?

Emphasis upon Beauty

The aim of minimizing the costs of building a residential object lies in the nature of social housing. Thus, even though it is possible to design an accessible multifamily house with beautiful proportions and an excellent composition of the windows, the doors and the balconies (which has been proved), the possibilities of emphasizing these advantages by means of high-quality materials and sophisticated manners of finishing the elevations are usually limited.

Decoration

In practice, it means finishing the elevations with a thin coat of plaster which is commonplace in Poland

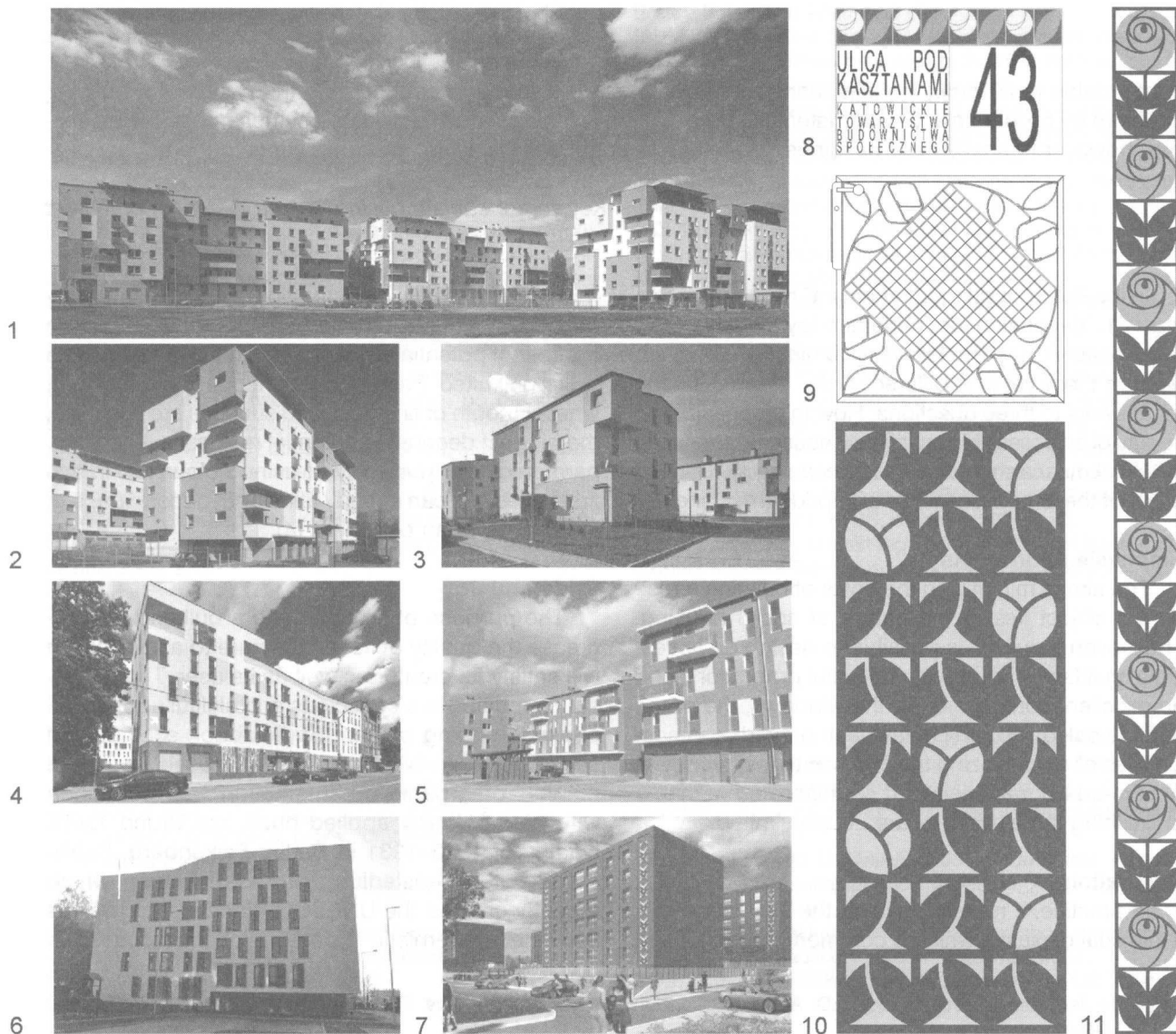
(not only in social construction). As a result, only the choice of its texture and colours remains but the number of potential solutions within these restrictions is still unlimited. Passing over the question of texture, where smooth or finely grained surfaces are at choice, the biggest decorative potential resides in a heraldic, harmonious or pure way of using colour [3]. In two first cases, we can already talk about decoration, e.g. in the form of an ornament [4].

Pride and Joy

The purpose of ornamenting a building is to increase the quality of its architecture to a level which will satisfy its creator as well as its user. The necessary condition is a conscious and skillful application of the foregoing means [5]. Textbook examples of social housing, where colour was used in a pure manner or organic ornamentation was combined with harmoniously applied hues, are Bruno Taut's estates of 1913–1931 in Berlin: Falkenberg, Schillerpark, Hufeisensiedlung and Carl Legion which recently entered the UNESCO World Heritage Sites list. The modernistic paradigm of the "obsessive

* Pallado Jan, Assoc. Prof. D.Sc. Ph.D. Arch., Silesian University of Technology, Faculty of Architecture, Chair of Architectural Design.

1-7. Accessible multifamily houses : 1,2 – in Marcinkowskiego St., Katowice, 3 – in Jana Kantego Przyzby St., Krakow, 4 – in Dębowa St., Katowice, 5 – in Szczęść Boże St., Ruda Śląska, 6 – in Franciszkańska St., Zabrze, 7 – in Sławka St., Katowice (photos 1-5 Sz. Polański, photo 6 A. Witeczek, rendering 7 A. Nowakowska), 8-11. Rosy motif: 8-9 police number and the gate to a building in Pod Kasztanami St., Katowice, 10 – ornament of a building in Franciszkańska St., Zabrze, 11 – ornament of a building in Sławka St., Katowice

transparency" [6] of functions and constructions was negated in the 1960s by Robert Venturi and Denise Scott Brown. In Dirk Meyhöfer's opinion, "These days (...) it would be impossible to imagine colourless architecture. Colour is used in a precise and controllable way, both in interiors and on architectural surfaces." [7] From among all the examples of a pure application of colours, Otto Steidle's residential designs [8] as well as Mexican architects' portfolios, beginning with Luis Barragán, are noteworthy. One of the proofs of the increasing rank of colour in architecture, including housing, is a new cyclical competition Colour in Architecture announced by World Architecture News. Its first edition was held at the turn of the year 2011.

Designs and Implementations

All the abovementioned applications of colour are possible in the architecture of accessible multifamily houses: heraldic – identifying, referring to symbolical contents or simply using the logotype of a commune or a housing organization; harmonious – fulfilling a defined function in colour juxtaposition; pure – colour itself acts as an ornament in a building.

It may be exemplified by buildings designed under my supervision in recent years for communes and non-profit housing organizations. Aleksander Skupin was the coauthor of all these designs.

The sculptural bodies of the social buildings within the Bulwary Rawy III estate in Katowice (Pic. 1, 2) are emphasized in an organic way with four colours of

plaster which produced the effect of a white corpus penetrating into colourful quadratic prisms [9]. In the communal buildings in Jana Kantego Przyzby Street in Krakow (Pic. 3), a similar procedure was carried out in a smaller range. First and foremost, all the protruding terraces and cantilevers were exposed. A communal building in Dębowa Street in Katowice (Pic. 4) [10] was covered with a free layout of subdued rectangles. Some of them include the motif of a paper bird which has been interpreted in various, sometimes surprising manners [11]. The communal buildings in Szczęść Boże Street in Ruda Śląska (Pic. 5) were covered with red plaster and readymade thermal insulation boards with varied hues and grainy texture. In an overscaled form, the modularity of this ornament symbolizes a brick motif which is omnipresent in the surrounding 19th-century houses meant for the working class. In the houses in Franciszkańska Street in Zabrze (Pic. 6), a free window layout is accompanied by a "rosy" ornament (Pic. 10). The motif of a rose – the favourite flower of the owners of private gardens and allotments – has been running through my designs for ten years. For the very first time, I used it in the design of the Giszowiec Kasztany estate in Katowice [12] implemented in the years 2002–2003 (Pic. 8, 9); lately – in my design for Sławka Street in Katowice (Pic. 7; in progress). These simple red buildings refer to the postindustrial architecture of Upper Silesia, whereas the rosy motif (Pic. 11) paraphrases the famous mosaic at the post office in Nikiszowiec, Katowice.

ENDNOTES

[1] *Słownik języka polskiego PWN* [www.sjp.pwn.pl, access: May 18, 2012, 11:05 a.m.]

[2] An accessible multifamily house is "a multifamily house with flats where limited construction and mainte-

nance costs (...) make them accessible for households with average incomes." J. Pallado, *Architektura wielorodzinnych domów dostępnych*, "Śląsk", Katowice 2007, p. 195.

- [3] According to H. Read. After: B. Makowska, *Rola ornamentyki w architekturze do okresu modernizmu*, Cracow University of Technology, Krakow 2008, p. 18.
- [4] According to the Internet edition of *Encyclopedia Britannica*, ornament is every element added to a structural form in order to beautify it. A mimetic element has a symbolical meaning; an added element – a decorating meaning; an organic element is responsible for the function of a building and the applied materials [www.britannica.com, access: May 18, 2012, 11:20 a.m.]
- [5] According to B.C. Brolin, ornament: firstly, is intentional, created consciously; secondly, is used to increase the attractiveness of a form; thirdly, creates certain visual order on the form it beautifies. After: B. Makowska, *Rola ornamentyki w architekturze do okresu modernizmu*, Cracow University of Technology, Krakow 2008, p. 11.
- [6] F. Moussavi, M. Kubo, *The Function of Ornament*, Harvard University – Graduate School of Design, Actar, Barcelona 2006, p. 6.
- [7] D. Meyhofer, *Colour is relative, colour is emotional*, [in:] *In Full colour. Recent Buildings and Interiors*, Verlaghaus Braun, Salenstein 2008, p. 6, 7.
- [8] E.g. Theresienhöhe in Munich, Olympic village in Turin or the estate at Fushi road in Beijing, designed with the Chinese group 9.3.
- [9] This implemented design entered the final "long list" of 25 designs from all over the world at World Architecture News' competition *Colour in Architecture* in 2011 (Building blocks of life. Bulwary Rawy III Housing Estate, Katowice, Poland, "World Architecture News", October 3, 2011).
- [10] Buildings in Dębowa Street in Katowice were highly recommended at World Architecture News' competition in the housing category in 2011 (Living colour. Debowa Housing Estate, Katowice, Poland, World Architecture News, December 21, 2010).
- [11] At the formal opening, they were compared to F-16 fighters. Such planes were purchased by Poland which was given a high profile. Michał Buszek spotted a contour of flying doves in which – in his opinion – referred to the tragedy at Katowice Trade Fair. (*Działalność Katowickiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego w latach 1996–2011*, KTBS, Katowice 2011, p. 7).
- [12] The implemented design of this estate received the 3rd degree Award from the Minister of Transport in 2005.

BIBLIOGRAPHY

- Building blocks of life. Bulwary Rawy III Housing Estate, Katowice, Poland*, World Architecture News, October 3, 2011.
- Działalność Katowickiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego w latach 1996–2011*, KTBS, Katowice 2011.
- Encyclopedia Britannica* [www.britannica.com., access: May 18, 2012, 11:20 a.m.].
- Gage J., *Kolor i znaczenie. Sztuka, nauka i symbolika*, Universitas, Krakow 2010.
- Housing Estate in Ruda Śląska*, Architecture News Plus. Architecture & Design Magazine [www.architectuenewsplus, access: May 26, 2012, 3:25 p.m.].
- Living colour. Debowa Housing Estate, Katowice, Poland, World Architecture News, December 21, 2010.
- Makowska B., *Rola ornamentyki w architekturze do okresu modernizmu*, Cracow University of Technology, Krakow 2008.
- Meyhofer D., *Colour is relative, colour is emotional*, [in:] *In Full colour. Recent Buildings and Interiors*, Verlaghaus Braun, Salenstein 2008.
- Moussavi F., Kubo M., *The Function of Ornament*, Harvard University – Graduate School of Design, Actar, Barcelona 2006.
- Pallado J., *Architektura wielorodzinnych domów dostępnych*, "Śląsk", Katowice 2007.
- Słownik języka polskiego PWN*, [www.sjp.pwn.pl, access: May 18, 2012, 11:05 a.m.].